

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך כג, תשל"ב

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

איתמר בן-אבי – לוחם ומחדש

במלאות תשעים שנה¹ להולדתו

איתמר בן-אבי נועד מיומו הראשון, לסמל ולסמן לכל העולם פולו: העברית חיה תחיה. הוא היה ההוכחה שביקש אביו, אליעזר בן-יהודה, להציג: לא רק בפי מבוגרים יודעי ספר מתדברת העברית, אלא גם בפי תינוקות. שלוש שנים חלפו בטרם פצה איתמר בן-אבי (שהיה אז 'בן-ציון לבית בן-יהודה') את פיו לאמור: 'אבא!'. מאורע זה הסעיר את ירושלים האדוקה והקרתנית וחזק את ידי הלוחמים במערכות השפה. לא עברו אלא עשר שנים מיום החלו לדבר וכבר היו בארץ-ישראל שנים-עשר ילדים דוברי עברית.

*

אף על פי שנועד איתמר בן-אבי ללשון מעצם לידתו, לא היה פעלו בלשון מדעי, אלא מלחמתי-חדשני. אמנם, הייתה לו השפלה בלשנית (למד לשונות שמיות בברלין), ואביו קיווה שיהיה עוזרו בעבודת המילון. אבל הוא? הוא

1. רוב הביבליוגראפים מציינים את יום ט"ו באב תרמ"ה כיום הולדתו. וראוי לה לטעות זו שתתקן, שכן נולד בן-אבי בט"ו באב תרמ"ב, ביום ייסודה של המושבה ראשון לציון.

העדיף ליסד את העיתון העברי היומי הראשון בא"י (האור-
בשנת תרס"ח) וללחום מעל בימה זו את מלחמת הלשון.
איתמר בן אב"י נודע בשתיים: בהטפתו ל"ליטון" הפתב
העברי (דבר שאינו מדויק כל עיקר, כפי שיתברר עוד
להלן) ובחידושי המלים הרבים שפיזר. הרבה נכתב על
חדשן זה (שהיה הגדול ביותר בכל הדורות מבחינת מספר
חידושו, ובעיקר מספר החידושים שנקלטו), ואין הדברים
האלה באים אלא להציב מסגרות לחידושו ולתחום אותם
בתחומים.

*

נוסף על הלשון, פעל איתמר בן-אב"י הרבה בתחומים
אחרים. הוא היה עיתונאי סוער וגדוש-רעיונות: יסד, כאמור, את
העיתון היומי הראשון בארץ-ישראל, ובשנת תרע"ט את עיתון
הבוקר הראשון, "דאר היום". את עיתוני השונים, ובהם
שבועונים בערבית ובאנגלית, עשה בימה לחידושו והפיץ על
ידם את ידיעת הלשון ואת חיבתה.

הוא הרבה לפעול למען המדינה שבדרך, ערך מסעי
תעמולה רבים בחו"ל (כמזכירו המדיני של וייצמן), היה חבר
באספת הנבחרים הראשונה וממונה על פעולות הקרן הקיימת
לישראל במזרח הרחוק (ואסף מאות-אלפי דולרים למענה).
אף היה הראשון שיצא בזכות הצעת החלוקה של ועדת פיל,
חודש לפני שקיבלה אותה הפנסייה הציונית...

איתמר בן-אב"י נפטר בזמן מסעו למען הקהקל באמריקה,
בי"ג בניסן תש"ג, ועצמותיו הובאו לקבורה בהר הזיתים,
בי"ח באדר תש"ז.

א. סגנונו של איתמר בן-אב"י

סגנונו של א' בן-אב"י היה מסולסל, מתפּיף, מרחף. הוא שוא כמעט את הכתיבה העניינית, היבשה, הקצרה... סגנונו לא היה טבוע בחותם בהירות, ואף על פי כן, היתה בו צעירות מתחדשת וחינוג שלא גודעה או. נכון הוא, שסגנונו הושפע הרבה מן הצרפתית (בבית בן-אב"י היו אומרים "לעשות את הַחֶצֶר" בדרך הצרפתית), ובכלל לא נחסם בפני השפעה זרה².

ואולם, על הרוב, היה סגנונו עברי-תנ"כי. הוא מעיד על עצמו: "...אבאר עוד... בקשר עם הביקורת שנמתחה על סגנוני המוזר - בצרפתית ובשאר הלשונות היה התנ"ך משפיע עליי לרוב. ובספוריי גם בעיתוני העבריים הייתה הצרפתית מאצילה עליי מחנה ומעושרה המילולי בכל אופן" ("עם שחר עצמאותנו", עמ' 102).

בן-אב"י שמר הרבה מסגולות לשון המקרא, סגולות שאיבדה לשוננו. בכגון זה היה כעין "שמורת-טבע" אנושית. רוב המדברים עברית משלשלים של בלשונם, והסמיכות עוברת ומתבטלת ממנה. הם מפרזים בשימוש בתיבת של על נטיותיה השונות: לא אבי אלא "אבא שלי" וכד'. "בן-

2. גליה ירדני, בספרה "העיתונות העברית בארץ-ישראל בשנים 1863-1904", כותבת בפרק המוקדש לעיתון "הצבי", כי לא אחת ניכרת היידיש בסגנונו של בן-אב"י. ודאי הגוימה בהשפעת היידיש, שהייתה מבוטלת, אבל השפעת לשונות מערב אירופה, הורגשה גם הורגשה.

אבי נשאר עקשן בשיטתו המקראית. לא לבד שהשתמש רק בנטייות השמות, בצורות הסמיכות ובכינויי הפעול, אלא עוד הרחיק נדוד: סיגל את הסגולות האלה גם לשמות פרטיים ואפילו למלות לועזיות... אני מודה על האמת: בשמעי את נאומיו הנעימים והסואנים של בן-אבי, יש אשר הייתי קצת מתרעם בלבי על עברותיו הסגוניות הקלות. אולם קיבלתי את גמולי למשמע צלצולו העברי המקסים, וביתר ייחוד באתי על שכרי כפליים, ובירכתיו בקרבי על תשוקתו להחיות גם במלל שפתיים את רוח שפת כתיב-קודשנו. מה טוב ומה נעים היה בקראו בקולו המלבב: באתי אמריקתה, כאשר אסע אירופתה, מדועני, מדועכס, היכנכס?, תל-אביבנו, ים-תיכונונו, עוד אראכס, ... וייצמאנונו ינצה את היטלרס... לפעמים היה מתבל את דבריו גם ברוי המהפך, חזרת המקור, אותיות נוספות וכדומה מפרחי המקרא, כעין: פעמים אחדות גלה וייעלם, עלה תעלו ציונה, לא אשכחי, עבריתו!³.

ואשר להשפעה הצרפתית המרובה על דרכי כתיבתו – השפעה שהיה מתברך בה – השפיעה עליו מאוד לשונם של אבירי השירה והמשל הצרפתים. גליה ירדני כתבה⁴: "סגנונם (סגון בן-יהודה ובנו. – אביס) דומה. שניהם הושפעו אולי מלשון השירה הצרפתית. אלא שבן-אבי מתיר לעצמו חירות-יתר בסינטקסיס, ועל כן יש פעמים שפרוזת הסטאקאטו שלו מצלצלת זרה ומזרה לאוזן העברית, אפילו יותר מזו של

3. דניאל פרסקי, "הדאר", ניסן תש"ג.

4. בספרה הנזכר בהערה 2.

אביו. בבן-אבי היה, בלי כל ספק, ניצוץ אמיתי של פייטן, שלא הגיע מעולם לידי בשילות.

טענה מעניינת העלתה בעניין ההשפעות על סגנונו המיוחד של בן-אבי. לדעתה הושפע הרבה מברדיצ'בסקי: הברדיצ'בסקאיות של בן-אבי הצעיר היא, כנראה, ספונטאנית לגמרי... בנקודות ובסימני הקריאה המרובים הזרועים ברשימותיו.

בסגנונו של בן-אבי, כמו בסגנון אביו, היתה פאתטיות מרובה ומכוונת. הייתה בו רגשנות ותוססות. אין פלא, שעיתוני הפועלים רָחֲקוּ מן הפאתטיות הזו, גם אסרו עליה מלחמה.

ברנר הסתער בשצף-קצף על בן-אבי, וכינה את לשונו "טאטאריט"... ואין תמה עליו, שהרי לשון שכזו לא הייתה לשון "המעורר" הלונדוני, אף לא לשונם של "הפועל הצעיר" ו"אחדות". אבל לבסוף נאלץ ברנר להפיר בעובדה, שבארץ-ישראל צומחת עברית אחרת, עבריתו של דור אשר לא טעם את טעם הגולה הרודפת. דור שלא היה קרוב אל לשון המדרש...

"מי יודע אם ברגשנות המזויפת ובריקנות הפינומנלית שלו אינו במקצת ביטוייה של ארץ-ישראל החדשה"... (כל כתבי ברנר, פרק ב', עמ' 393).

כְּשֶׁנוֹסַד "חדשות הארץ" בשנת תרע"ט, ובן-אבי כתב בו מאמרים מדיניים, היתה הפרתו של ברנר בסגנון בן-אבי שלמה. וכך אמנם כתב ב"הפועל הצעיר".

הספרות הישראלית החדשה בחרה לה נתיב ביניים.
נטלה הרבה מבן-אב"י, אבל את דרכו בשלמותה לא המשיכה.
ואפשר לאמור, שעם הסתלקותו של בן-אב"י, נסתיימה תקופת
בן-יהודה בסגנון העברי.

(המשך יוא*) ב

* בהמשך המאמר יבואו פרקים על הצעות בן-אב"י לכתיבת
העברית באותיות לאטיניות ולתיקוני כתיב ועל חידושו בלשון.

עקיבא בן-עזרא

תוספת מלים**

אָבוּבִית - אַב קטן.

אָבִיב חֲדָשׁ וְנִיגָלָה, אָבוּבִיבִים חֲתָנִים פְּרָחִים גִּילָה
(אלעזר בירבי אבון, ידיעות המכון לחקר השירה העברית
ה', רפ"א).

המהדיר שפיגל אומר: "גיל שהוא צורה של זעירות מל' אבי הנחל
שה"ש ו, יא)... ואולי הוא צירוף פייטני של ב' תיבות: איבי אביבים.
חתנים: מל' רז"ל בתענית זע"ב: מאימתי מברכים על הגשמים?
משיצא חתן לקראת פלה... וכונת הפייטן: הגיע תור גיסן, שהוא

** ד"ר עקיבא בן-עזרא, סופר ומורה, שעשה רוב ימיו בארצות-
הברית, ולפני שנים מעטות עלה לארץ-ישראל, אסף אגב קריאה
מרויבה במשך שנים רבות כמה מאות מלים וצורות, שלא הובאו
במילונים. מתוך אוספו הגדול אנו מביאים קטעים, שיש בהם חומר
חשוב לכל מי שמתעניין באוצר המלים שבספרות העברית לתקופותיה
ולתפוצותיה. - המערכת.